

DUMITRU RADU POPESCU

Hamlet, dramaturgul

Ce piesă tentantă un autor intră într-un vălmășag de fapte și întâmplări, împins de ereditatea sa, de conștiința sa, subjugat de urzeala sorții, desigur, căci și ea trebuie să fie pe scenă ca să întunece finalul, dar împins și subjugat și de meseria sa de scrib, care-l obligă să le mai ajusteze și altora replicile, acțiunile, și să și scrie și pentru sine scenariul intrărilor, leșirilor, al patimilor, presiunilor etc. L-ar putea avea drept exemplu pe prințul Hamlet, probabil primul dramaturg ce le scrie nu numai unor actori (ai vieții și ai scenei) anumite roluri (și teatru-document, și teatru... de ficțiune!), ci își scrie și sieși rolul ce trebuie să-l joace până la finele piesei și până la moarte, desăvârșindu-și rolul în scris pe măsura apariției unor noi personaje, până la... desăvârșirea sa din viață, sau până la desăvârșirea sa în moarte. Nu trebuie să ne mirăm: autorul danez are un dar al premoniției extraordinar, care-l face să vadă cu o zi mai devreme, cel puțin, mersul vremii sale. Chiar din întâlnirea cu Duhul tatălui său aflăm că tot ce-i spune acesta el bănuiește! Deci Duhul aproape nu-i aduce nimic nou... ci doar îi întărește presupunerile! Hamlet exclamă: „C. sufletu-mi profetic!“ Incestuoasa fiară ce-a-ndu-plecat la poarta-i rușinoasă pe regină — era în mîntea sa știută!

Chiar înainte de a-i pomeni Horațio de existența Duhului, prințul îi zice prietenului său de studenție, ce-i spusese că venise la înmormîntarea părintelui său, regele Hamlet „O, nu-ți bate joc, / Te rog, prietene-student, de mine! / Venit-ai, cred la nunta mamei mele!“

Și mai departe: fripturile rămase de la praznic, au fost servite deci la masa nunții. Economii! Da, Hamlet cunoaște toate țetele întâmplărilor. Zice, îngrozit: „Decît să văd această zi, Horațio, / Era mai bine să-nțilnesc în cer / Pe-al meu vrăjmaș cel mai înverșunat“. Această zi murdară, a incestului, a adevărului... el o vede! Nimic nu-i este străin spiritului său profetic. Iar dușmanul cel mai înverșunat cine să-i fie al'tul, dacă preferă să-l înțilnească în ceruri — morți amîndoi, desigur! — cine altul decît uzurpatorul patului regal, unchiul său Claudius?

Însă... chiar înainte de întâlnirea cu Horațio, Hamlet, scîrbit de rostul lînced și-nvechit al lumii sale, exclamă: „Rușine, vai, rușine!“ Și spune mai departe „S-ajungă-aici, / Sînt două luni de-abia de cînd murit-a... / Nici două chiar! / Un rege — atît de vrednic! / Că, de-l puneai de față cu celălalt, / Luceafăr el părea pe ling-un satir!“ Elogiază iubirea reginei față de Hamlet-tatăl, ca să spună: „Iar peste-o lună...“ Aceste puncte-puncte spun foarte clar, mai clar ca orice cuvinte, că prințul știa exact adevărul despre moartea tatălui său.

„Să nu mă mai gîndesc! Oh, slăbiciune, / Tu te numești femeie! Doar o lună... / Nici nu s-au rupt condurii ce-i purtase / Cînd a-nsoțit al tatălui meu trup / La groapă, numai lacrimi, ca Niobe. / Cum oare? Tocmai ea? Chiar ea? O, doamne! / Cînd și o fiară fără judecată / Ar fi jelit mai mult — să se mărite / Cu unchiul meu, al tatălui meu frate, / Ce seamănă cu el așa cum seamăn / Și eu cu Hercules! Abia-ntr-o lună — / Cînd sarea mincinoaselor ei lacrimi / Din ochii ei

roșiți nici nu s-a dus -- S-a măritat ! Oh, desfrînată grabă ! Ce nîmerește-atît de mester ! In patul de incest ! Nu-i line asta ! Și nici nu poate-a se sfîrși cu bine" Deci, cum se vede, în această „replică“ este scrisă toată tragedia ce s-a-ntîmplat și se va mai întîmpla și la care Hamlet va fi martor și... erou principal. Această „replică“ se termină cu un vers ce-ar putea constitui motto-ul lui Hamlet. Zice el „Taci, inimă ! că trebuie să-mi țîn gura“.

Duhul, reconfirmîndu-i adevărul știut, îl va îndemna să nu-și mai țînă gura... „Să nu mă plîngi“ — îl roagă însă Duhul. Să-l, asculte și să-l răzbune — îi mai cere Duhul. „Să nu mă uîți !“ — îi mai cere, cu hotărîre.

„Să nu te uit ? Pe tine ! Să-mane duh, cit mai rămîn în astă Năucă țeastă aducerile-aminte, N-am sa te uit !“ promite prințul, rămas singur după plecarea Duhului tatălui său.

În schimb aici, imediat mai la vale, Hamlet ne va da o altă cheie a comportării sale viitoare (și a piesei, evident !) „Voi șterge-n amintire Mărunte doruri, cărți și-nvățături, / Și chipuri cercetate-n tinerete ; / Și făr-amestec cu-alte griji de rînd / Trăi-va singură porunca ta / În cartea și-n cuprinsul minții mele“.

În cartea ce-o va desăvirși în cuprinsul minții sale, în cuprinsul minții și în cartea condutei sale n-o să mai fie loc pentru anii viitori de studenție, amintirile unor mărunte doruri din cetatea universitară germană vor fi șterse, ca și orice cărți și învățături ce l-ar putea sustrage de la împlinirea poruncii Duhului părintelui său. Mai mult aici este și „cheia“ „ruperii iubirii“ față de Ofelia — ea este, desigur, un chip cercetat de către Hamlet în tineretea sa ! O va trimite la mîns-tire ,departe de acest foc al iadului ce-a devenit îngunoiața Danie.

Că Hamlet își va scrie de-aici încolo scenariul propriei sale vieți este un fapt ce devine și mai clar în clipa în care el își spune sieși „Tabletele !“

„Să scrie în ele, ce ? „Să-nsemn că poți zîmbi ! / Și iar zîmbi și totuși fi mișel ! / Așa e, cel puțin, în Danemarca“.

Și aici, atenție ! Shakespeare cel atît de zgîrcit în indicații de regie notează, între replici : „Scrie“. Deci Hamlet scrie, ca să nu uite, și ca să știe ce să facă în viitor pentru a-și îndeplini jurămîntul dat în fața Duhului. Scrie și spune : „Așa“.

Și conchide, băgîndu-l pe Claudius în scenariu „Acum stai, unchiule-n răboj. / De-acum încolo îmi va fi cuvîntul : / «Să nu mă uîți ! Adio, o adio !» Jurat-am !“

El și-a jurat Duhului că nu-l va uita. El și-a luat adio de la Duhul tatălui său. Într-o altă lume se vor mai întîlni, cînd toate cele jurate vor fi împlinite... Dar cumva Hamlet îi jură și hotărîrii sale... și scrisului său ce-a consemnat această decizie !...

El însă nu vrea să-i amestece pe Horațio și pe Marcellus în tragedia ce va cuprinde Danemarca ; fi roagă să-și frîneze nerăbdarea de a afla ce s-a petrecut între el și Duh. Nu e bine ca ei să afle toate tainele morții, ca să poată rămîne în viață. Știînd probabil de-acum că ei vor trebui să trăiască pentru a depune mărturie în fața viitorului de cele ce în scurt timp se vor petrece în Danemarca. Îi mai roagă și să nu spună nici un cuvînt din cele ce-au văzut, să jure chiar... Da, aceste stranii lucruri Horațio să le întîmpine ca un străin (s.n.)... „Căci se petrec în cer și pe pămînt / Mai multe lucruri decît a. visat, / Horațio, filosofia ta“.

Dincolo de orice învățătură, de orice legi, de orice norme, dincolo de ceea ce istoria a văzut, dincolo de filosofia... Astfel prințul-dramaturg se angajează în trama piesei ce-o va scrie și-o va juca, împlinind-o... El știe că va muri. Desigur, ar putea „ieși“, fugi din această „cursă de șoareci“ pe care el o scrie pentru alții... Ar putea însă doar amîna finalul, cum și-l amîna cu așa-numitele sale... nehotărîri (de care a fost mereu acuzat de alți scribi). Dar el nu grăbește pașii regelui Claudius spre finalul piesei... fiindcă știe că acolo pașii lor se vor încrucîșa sub ochiul necruțător al morții. Amînînd ultimul ceas al lui Claudius... își amîna și ultima sa oră pe pămînt. Cumva îi e milă de sine însuși !... nu ?

Încă un amănunt nebunia sa este pusă la cale de el însuși. Deci, se „excluce“ ! E și aceasta un „joc“ de teatru, un rol pe care și-l scrie pentru sine nefericitul prinț. Chiar le spune aproape pe șleau prietenilor săi cum va proceda... și-i roagă să-i jure că nu-l vor da de gol... „Jurați aici din nou, / Pe Dumnezeu, că niciodată —, oricît / Vi s-ar părea de neînțeles, ciudată / Purtarea mea — căci s-ar putea-ntîmpla / Cîndva să mă arăt cam năzdrăvan — / Văzîndu-mă atunci, voi, niciodată — / Prin brațe-nrucîșate-așa pe piept, / Sau clătînări din cap, a îndoi-ală, / Sau alte vorbe «ei, știm noi !», «de-am spune să», / «De-am vrea noi să vorbim !» și alte-asemeni / Cuvintele în doi peri — să n-arătați / Că știți ceva anume despre mine. / Așa să vă ajute sfîntul har ! / Jurați !“

Deci îi pune să jure și pe... cuvinte! că nu vor spune cuvinte în doi peri, oricât el ar părea de sărit din minți! El le dă cheia rolului său — și-i pune să jure pe sabie că nu-l vor trăda pe actorul ce el va fi! Scrisul să nu fie trădat, teatrul să nu fie trădat! Da, fiindcă doar ele mai pot face lumină în aceste „vremi ce și-au ieșit din matcă“

Marguerite Yourcenar notează în „Memoriile lui Hadrian“ „Ce-nseamnă Hecuba pentru el? — se-ntreabă Hamlet în fața actorului ambulant ce-o plînge pe Hecuba. Și iată-l pe Hamlet obligat să recunoască faptul că acel comediant care varsă lacrimi adevărate a reușit să stabilească cu moarta de trei ori milenară o legătură mai profundă decît el însuși cu tatăl său îngropat în ajun, dar față de care durerea nu-l încearcă atît de puternic încît să-l facă pe loc să se răzbune“. Distinsa scriitoare are și n-are întru totul dreptate... E adevărat că magia teatrului e atît de colosală încît un comeoiant a reușit, vîrsînd lacrimi adevărate, să stabilească cu moarta o legătură profundă el a adus trecutul în prezent, a unificat timpul, da, am putea noi zice. Hamlet nu trebuie să plîngă ca să se simtă „legat“ de tatăl său Hamlet a stat chiar față în față cu Duhul tatălui său mort, „apropierea“ dintre ei a avut loc — cutremurătoare, dar fără lacrimi. Lacrimile se pare că sint mai degrabă o „mască actoticească“, de vreme ce regina se arătase tare plîngăreată... (numai lacrimi, ca Niobe!)... Hamlet din fire nu-i un plîngăcios — și, pe tot parcursul tragediei, trecînd prin atîtea cucute și săbii otrăvite și Anglii datătoare de moarte, nu lăcrimează... El e zbuciumat de moartea tatălui său, dar nu-l plînge, neputincios și... Durerea îl încearcă, puternic, desigur, dar nu-i întunecă mintea încît să încerce o răzbunare rapidă, pe loc, care n-ar avea nici un rost aproape, decît acela de a-l vedea pe călău pedepsit. Nu, Hamlet ezită fiindcă ceasul morții lui Claudius n-a sosit mai trebuie să plătească pînă atunci și curtenii trădători și lași, și prietenii săi... răspopiți, mai trebuie să afle și regina că adevărul e știut... Și mai trebuie să scescă Norvegul! Și mai trebuie ca Horațiu să bage bine în mintea sa totul, ca martor în fața viitorului...

Hamlet, prințul, scribul, regizorul, actorul, îl întreabă pe *Primul actor* dacă ar putea juca *Omorul lui Gonzago*. Da, i se răspunde.

„Să ni-l joci mîine seară. îi spune Hamlet, fără probabil să-l sublinieze pe ni-l.

Scribul Hamlet mai întreabă :

„La nevoie, ai putea învăța c tiradă de vreo douăsprezece pînă la șaisprezece rînduri, pe care aș scri-o eu și pe care am adăoga-o la piesă. Ce crezi?“

Intitul actor crede că poate, cum nu! Prințul face mai departe elogiul actorului, care-și pune sufletul în slujba gîndului pînă-ntr-atît, că ochii-i plîng „și mintea-i rătăcită“...

„Și toate acestea pentru nimic. / Pentru Hecuba! / Ce-nseamnă, oare, pentru el Hecuba? / Iar el pentru Hecuba cine-i oare, / De-o poate plînge-așa? Ce-ar face el / De ar avea temetul meu de patimi? / Ar potopi cu lacrimi toată scena / Ar umple-azul sălii cu blesteme / Și l-ar înnebuni pe ucigaș... (...) Iar eu / un chip de lut, un josnic ins, tînjesc“.

E adevărat, el tînjeste, fiindcă el nu este în primul rînd un actor. El nu trebuie, și nici nu poate, să joace o tristețe, el chiar e cuprins de o mare durere. „Sus cugetul!“ se îmbărbătează el. Alta e calea prin care îi va forța pe nelegiuți să-și mărturisească nelegiuirea. Va pune actorii să joace o piesă... despre felul în care a fost ucis părintele său. Hamlet vrea dovezi. Piesa i le va oferi. Zice dramaturgul Hamlet :

„Iar piesa mea-i capcana ce-n curînd / Va prinde-n ea pe rege și-al său gînd“.

Așa se va și întîmpla. Prințul ce se crede „slujitorul și biciul hotărîrilor ce-rești“, profetul Hamlet îi va învinge pe ucigașii tatălui său scriînd și regizînd și jucînd în fața lor o piesă de teatru. Teatrul, astfel, se arată mai puternic decît crima, dacă e în stare să dea crima pe față și s-o învingă.

Înainte de a fi actor, și de a-și juca rolul, Hamlet e scribul, Hamlet e fiul, însul lucid care construiește o capcană de șoareci, pentru ființele putrede din putreda Danemarcă, din nopțile și milurile ei, din gunoaietele ei, din pestilențele ei, pentru șobolanul (ce se va dovedi a fi Polonius, nu regele!) din iatacul reginei, pentru...

Hamlet e, să nu uităm, profet! Și un profet nu plînge, un profet spune și scrie ce va fi mîine. Un profet e un dramaturg ce descrie și desfrînata grabă ce-nimerește atît de meșter în patul de incest, și neuitarea, și scena finală a Apocalipsei.

Luni, 2 aprilie 1984